

Methodebeschrijving Naast de mantelzorger

Databank Effectieve sociale interventies

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Deze methodebeschrijving is gemaakt door:

Maritta de Vries
MOVISIE

Maritta de Vries is projectmedewerker van de afdeling Sociale Zorg van MOVISIE.

Augustus 2012

Voor meer methodebeschrijvingen en eventuele vragen en/of reacties kunt u terecht bij:

www.movisie.nl/effectievesocialeinterventies.

Deze methodebeschrijving is mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Het werkblad dat gebruikt is voor het maken van deze methodebeschrijving, is deels gebaseerd op het Werkblad beschrijving interventie van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en het RIVM.

Inhoudsopgave

Inleiding: leeswijzer	4
Samenvatting	6
1. Beschrijving methode	9
1.1 Probleemomschrijving	9
1.2 Doel van de methode	9
1.3 Doelgroep van de methode	10
1.4 Indicaties en contra-indicaties	10
1.5 Aanpak	11
1.6 Materiaal	12
1.7 Uitvoerende organisaties	13
1.8 Benodigde competenties van de uitvoerder	13
1.9 Overige randvoorwaarden	14
1.10 Overeenkomsten en verschillen met andere interventies	15
1.11 Contactgegevens ontwikkelaar	16
2. Onderbouwing	17
2.1 De ontwikkelgeschiedenis van de methode	17
2.2 Onderbouwing van de probleemanalyse, doel, doelgroep en aanpak	17
3. Onderzoek naar praktijkervaringen	20
3.1 Praktijkervaringen van de uitvoerder	20
3.2 Praktijkervaringen van de cliënt/burger	21
3.3 Praktijkvoorbeeld	21
4. Effectonderzoek	22
4.1 Directe aanwijzingen voor de effectiviteit	22
4.2 Indirecte aanwijzingen voor de effectiviteit	22
5. Conclusies	23
5.1 Samenvatting werkzame elementen	23
5.2 Samenvatting effectonderzoek	23
6. Verantwoording	24
6.1 Zoeken en selecteren van literatuur	24
6.2 Literatuur	24
Bijlage 1: Toelichting effectonderzoek	26
Bijlage 2: Overzicht onderzoeken en de hoofdkenmerken	38

Inleiding: leeswijzer

Professionals en burgers worden in de sociale sector geconfronteerd met een wirwar aan informatie waar ze een weg in moeten vinden. Die informatie is vaak versnipperd en daardoor weinig toegankelijk. In de *Databank Effectieve sociale Interventies* brengen wij methoden waarmee in de sociale sector gewerkt wordt, bij elkaar. De methodebeschrijvingen geven een zo volledig mogelijk beeld van alle beschikbare informatie over een methode. Als hulpverlener, actief burger of vrijwilliger kunt u hiermee vaststellen of de methode geschikt is voor de situatie waarin u of uw organisatie iets wil doen. Als gemeente kunt u zich op de hoogte stellen van de methoden die er zijn en wat er bekend is over de effectiviteit. Op basis daarvan kunt u met organisaties in uw gemeente in gesprek gaan over de inzet van deze methoden. Indien u besluit om met de methode aan de slag te gaan, verwijzen we u naar de ontwikkelaar voor het handboek en eventuele andere beschikbare materialen.

De methodebeschrijving is opgebouwd langs vier lijnen. Onderdeel 1 van dit document beschrijft de methode zelf, zoals de doelen, de doelgroep en de aanpak. Onderdeel 2 laat de onderbouwing van de methode zien: de visies, theorieën en wetenschappelijke onderzoeken die de ontwikkelaar heeft gebruikt bij het ontwikkelen van de methode. Onderdeel 3 geeft zicht op de praktijkervaringen van de uitvoerder en de cliënt/burger met de methode. Onderdeel 4 geeft inzicht in wat er wetenschappelijk bekend is over de effectiviteit van de methode.

De methodebeschrijving is in nauwe samenwerking met de ontwikkelaar van de methode tot stand gekomen. Zo levert de ontwikkelaar informatie aan en geeft deze *feedback* op het concept en toestemming voor publicatie. Soms schrijft de ontwikkelaar zelf de methodebeschrijving, dan biedt MOVISIE begeleiding en geeft zij feedback. De methode wordt uitgebreid in kaart gebracht. Dit kan de ontwikkelaar op zijn beurt een impuls geven voor verdere ontwikkeling van de methode. Een methode staat dus niet stil, de methodebeschrijvingen zullen dan ook regelmatig worden herzien.

De methodebeschrijving is gebaseerd op een systematische zoektocht naar informatie. Bij die zoektocht werken de medewerker die de methodebeschrijving maakt en een informatiespecialist van de afdeling kennisstromen van MOVISIE intensief samen. Bij het zoeken van informatie over methoden zijn doorgaans de volgende zoekstrategieën toegepast: het inwinnen van informatie bij de ontwikkelaar, uitvoerende instanties en/of eventuele onderzoekers van de methode, het doorzoeken van Nederlandse en/of internationale databanken, het checken van referenties van reeds gevonden informatiemateriaal en een internet *deskresearch*. De verantwoording van de toegepaste zoekstrategieën is in beknopte zin terug te vinden in onderdeel 6.1. De zoekgeschiedenis is in uitgebreidere vorm vastgelegd in een hiertoe ontwikkelde *flowchart*, die is opgenomen in het archief van MOVISIE. Het relevante gevonden materiaal is terug te vinden in het literatuuroverzicht in onderdeel 6.2.

Bij het effectonderzoek (onderdeel 4) wordt onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte aanwijzingen voor effectiviteit. Een toelichting op dit onderscheid vindt u in bijlage 1. Om de tekst in de methodebeschrijving zelf laagdrempelig te houden, worden de belangrijkste onderzoekskenmerken en resultaten zoveel mogelijk in woorden beschreven. De achterliggende cijfers vindt u in bijlage 3 en verder.

Wij wensen u veel inspiratie bij het lezen van deze methodebeschrijving. Wij hopen dat u zich hiermee een goed beeld kunt vormen van wat deze methode u te bieden heeft.

Samenvatting

---

1. Beschrijving methode

Doel

Het doel van de methode *Naast de mantelzorger* is mantelzorgers praktische en emotionele ondersteuning te geven en ervoor te zorgen dat mantelzorgers weer zelfstandig hun problemen kunnen aanpakken. Subdoel is het stimuleren van vrijwillige inzet ten behoeve van mantelzorgondersteuning.

Doelgroep

De doelgroep van de methode bestaat uit (dreigend) overbelaste mantelzorgers.

Aanpak

In de methode zijn vier stappen te onderscheiden: werving en selectie, matching, het metgezellencontact en evaluatie en vervolg. De coördinator selecteert en koppelt mantelzorgers en vrijwilligers. De vrijwilliger voert de kern van de methode uit: het metgezellencontact. De vrijwilliger en mantelzorger bepalen samen wat zij gaan doen. De behoefte van de mantelzorger staat daarbij centraal. De coördinator voert tussentijdse evaluatiegesprekken. Na de afgesproken periode eindigt het metgezellencontact met een gesprek tussen coördinator, vrijwilliger en mantelzorger.

Materiaal

De methode wordt beschreven in het handboek '*Naast de mantelzorger. Een metgezel voor mantelzorgers*', geschreven door J. Elferink & R. Scherpenzeel en uitgegeven in 2009 door MOVISIE in Utrecht.

Uitvoerende organisaties

De methode is bedoeld voor brede welzijnsorganisaties die werken met vrijwilligers en voor Steunpunten Mantelzorg.

Ontwikkelaar

MOVISIE

Jolanda Elferink

030 789 20 63

j.elferink@movisie.nl

www.movisie.nl

2. Onderbouwing

De ontwikkelaar verwijst voor de onderbouwing van de probleemanalyse en de verantwoording van de gekozen doelen, doelgroep en aanpak naar de concepten *community*-benadering

(Alting, Brouwers & Keijsers, 2003) en sociale bijstand (Greaves & Farbus, 2006). De kern van de *community*-benadering is dat mensen binnen een gemeenschap medeverantwoordelijk worden gemaakt in het “bepalen en behalen van de doelen” (Alting e.a., 2003). In de methode wordt vooral in de beginfase intersectorale samenwerking tussen organisaties voor zorg en welzijn en gemeenten gestimuleerd, waarbij partijen gebruik maken van elkaars kennis en netwerken om mantelzorgers te bereiken en te ondersteunen. Het tweede concept dat belangrijk is in de methode, is het concept sociale bijstand. Het houdt in dat er steun wordt geboden in de vorm van sociale interactie (interne subsidieaanvraag MOVISIE, 2010). Dit kan empowerend werken. Greaves en Farbus (2006) onderscheiden actieve en passieve sociale bijstand. In de methode is actieve bijstand belangrijk: de vrijwilliger ondersteunt de mantelzorgers zonder taken over te nemen.

3. Onderzoek naar praktijkervaringen

Er is één ongepubliceerd intern evaluatieonderzoek (DIVA Delft, 2010) naar *Naast de mantelzorgers* beschikbaar. Dit evaluatieonderzoek gaat vooral over de opstartfase (werving en selectie van mantelzorgers en vrijwilligers). Ten tijde van dit evaluatierapport zijn er nog te weinig *matches* gemaakt om uitspraken te doen over de daarop volgende fase.

De doelgroep, mantelzorgers, blijkt lastig te bereiken. Er lijkt weinig vraag naar ondersteuning te zijn vanuit mantelzorgers. Dat kan komen door onbekendheid met het aanbod, maar ook door de terughoudendheid van mantelzorgers om hulp te vragen. Hoewel ook bij vrijwilligers soms onbekendheid is over het onderwerp mantelzorg, loopt de werving van deze groep soepeler. Er kan zelfs een overschot aan vrijwilligers ontstaan. Het gebrek aan mantelzorgers kan dan zijn weerslag hebben op al geworven vrijwilligers.

4. Effectonderzoek

Er zijn geen wetenschappelijke onderzoeken bekend die directe of indirecte aanwijzingen leveren voor de effectiviteit van de methode.

5. Samenvatting werkzame elementen

- De combinatie van praktische en emotionele ondersteuning, zodat de mantelzorgers daarna weer zelfstandig en gesterkt verder kan.
- Maatwerk: via vragenlijsten over de zwaarte van de zorg wordt de mate van overbelasting en ondersteuning bepaald.
- Actieve bijstand: de vrijwilliger neemt geen taken over, maar ondersteunt de mantelzorgers in het zelf iets ondernemen waardoor het vertrouwen in eigen kunnen versterkt wordt.
- Intersectoraal: organisaties voor zorg, welzijn en de gemeente worden ingeschakeld om mantelzorgers en vrijwilligers te werven en om bij die organisaties bewustwording te creëren over de positie van de mantelzorgers waar ze mee te maken hebben.

- Matching: vrijwilligers en mantelzorgers worden gematcht door middel van een persoonlijk gesprek tussen vrijwilliger, mantelzorger en coördinator, onder leiding van een coördinator. De kans dat het klikt wordt hierdoor groter.
- De metgezel wordt één-op-één op regelmatige basis ingezet bij de mantelzorger. Hierdoor ontstaat een vertrouwensband en kan in korte tijd veel ondersteuning worden geboden
- Relatief kortdurend metgezellencontact: de mantelzorger komt snel weer in een situatie waarin hij of zij kan vertrouwen op de eigen kracht.
- Tussentijdse besprekingen tussen mantelzorger, vrijwilliger en coördinator waardoor de kwaliteit van het contact bewaakt wordt.

1. Beschrijving methode

De beschrijving van de methode is gebaseerd op het volgende handboek:

Naast de mantelzorger. Een metgezel voor mantelzorgers, geschreven door J. Elferink & R. Scherpenzeel, uitgegeven in 2009 door MOVISIE in Utrecht.

Als er voor specifieke onderdelen in de beschrijving aanvullende informatiebronnen van de ontwikkelaar worden gebruikt, dan worden verwijzingen opgenomen in de tekst.

1.1 Probleemomschrijving

Mantelzorgers kunnen overbelast zijn of dreigen te raken. Er zijn verschillende vormen van ondersteuning voor (dreigend) overbelaste mantelzorgers. Toch kunnen mantelzorgers het gevoel houden er alleen voor te staan. Daardoor kan het voor hen lastig zijn om adviezen van zorgprofessionals of mantelzorgconsulenten op te volgen of zelfstandig problemen op te lossen.

Vrijwilligers willen uit hun vrijwilligerswerk iets halen. Zo is er een behoefte van vrijwilligers om zich één-op-één in te kunnen zetten. Deze behoefte blijft vaak on vervuld binnen het huidige aanbod van vrijwilligerswerk.

Wij nemen bij het beschrijven van de omvang van het probleem de informatie uit het handboek van de methode als uitgangspunt. Wanneer u wilt beschikken over meer actuele of gedetailleerde informatie, verwijzen wij u naar www.cbs.nl of www.scp.nl.

1.2 Doel van de methode

Het doel van de methode is mantelzorgers praktische en emotionele ondersteuning te geven en ervoor te zorgen dat ze na de ondersteuning door een metgezel zelfstandig weer goed verder kunnen. Concreet kan dat bijvoorbeeld betekenen dat de mantelzorger weer zelf oplossingen voor problemen kan bedenken. Subdoel is het stimuleren van vrijwillige inzet ten behoeve van mantelzorgondersteuning.

Toelichting naamgeving methode

De naam van de methode, *Naast de mantelzorger*, houdt verband met de manier waarop metgezellen ingezet worden. Het is de bedoeling dat een metgezel de mantelzorger ondersteunt – er naast staat – en niet taken overneemt. De methode is gebaseerd op een

project met de naam *Mantelzorg Metgezel*. Ook is er een training en een *toolkit* voor het werken met de methode bekend onder de naam *Maatjes voor mantelzorgers*.

1.3 Doelgroep van de methode

De doelgroep van de methode bestaat uit mantelzorgers die overbelast zijn of dreigen te raken. Deze mantelzorgers kunnen jong of oud, man of vrouw, getrouwd of ongetrouwd zijn. Dat geldt ook voor degenen voor wie zij zorgen, de profijtgroep. Er is grote variatie binnen de doelgroep.

Bij deze methode is een intermediaire doelgroep betrokken, bestaande uit de vrijwilligers die de methode uitvoeren.

Er is een specifieke variant van deze methode voor de doelgroep vrouwelijke allochtone mantelzorgers. Die methode heet *Samen drempels over* en komt net als *Naast de mantelzorger* uit de reeks handreikingen *De mantel verlicht* van MOVISIE.

Werving en selectie van de mantelzorgers

De doelgroep is lastig te bereiken. Dat komt doordat mantelzorgers zich soms niet als mantelzorger herkennen en daardoor niet weten dat de mantelzorgondersteuning voor hen bedoeld is. Daarom is er in de methode veel aandacht voor de werving en selectie van de mantelzorgers (zie voor meer informatie 1.5, stap 1).

Werving en selectie van de vrijwilligers

In de voorbereiding houdt de coördinator zich ook bezig met het selecteren van vrijwilligers. Zodra vrijwilligers zich hebben aangemeld, houdt de coördinator een introductiebijeenkomst en persoonlijke gesprekken (zie voor meer informatie 1.5, stap 1).

De documentatie over de methode bevat geen informatie over hoe rekening gehouden kan worden met (etnische) diversiteit binnen de doelgroep.

1.4 Indicaties en contra-indicaties

Bij de methode *Naast de mantelzorger* is het een indicatie als de mantelzorger (dreigend) overbelast is of zich zo voelt. Dit wordt vastgesteld door middel van een vragenlijst van het SCP (Timmermans, De Boer & Iedema, 2005). Die vragenlijst stelt de ervaren belasting van de mantelzorger vast. Een kanttekening die de methode daarbij plaatst, is dat de eigen inschatting van de professional te allen tijde van belang blijft.

In de documentatie over de methode worden geen specifieke contra-indicatiecriteria gegeven.

1.5 Aanpak

In de methode zijn vier stappen te onderscheiden: werving en selectie, matching, het metgezellencontact en evaluatie en vervolg.

Werving en selectie

De methode start met de werving en selectie van zowel mantelzorgers als vrijwilligers.

Mantelzorgers

De coördinator kan (dreigend) overbelaste mantelzorgers op meerdere manieren bereiken. Mantelzorgers uit een binnen de organisatie bestaand adressenbestand kunnen worden aangeschreven. Ook kunnen de ondersteuningsmogelijkheden in een persoonlijk gesprek met mantelzorgers worden toegelicht. Tevens kan de organisatie een bijeenkomst voor andere organisaties voor zorg en welzijn organiseren, waarbij ook de gemeente kan worden uitgenodigd. Dat kan ervoor zorgen dat zij betrokken raken bij de metgezellenondersteuning.

Vervolgens vindt selectie plaats via een vaste intakeprocedure: eerst een kennismakings- en intakegesprek, dan een gesprek over praktische zaken met betrekking tot het hebben van een metgezel en tot slot een matchingsgesprek met een potentiële metgezel. Bij het kennismakings- en intakegesprek wordt de vragenlijst van het SCP over de zwaarte van de zorg (Timmermans e.a., 2005) afgenomen. Aan de hand daarvan wordt bepaald in welke mate de mantelzorger (over)belast is en welke ondersteuning voor hem of haar van toepassing kan zijn. Het is belangrijk dat bij de intake met de mantelzorger goed wordt doorgevraagd naar aanleiding en behoefte. Dat maakt duidelijk of de mantelzorgmetgezel de meest passende interventie is en of er al dan niet moet worden doorverwezen naar maatschappelijk werk, bijvoorbeeld omdat er sprake is van multiproblematiek. De eigen inschatting van de professional is hierbij belangrijk.

Vrijwilligers

De coördinator houdt zich ook bezig met het selecteren van vrijwilligers. Het helpt bij de werving en selectie als helder is wat er wordt verwacht van een vrijwilliger. Zodra vrijwilligers zich hebben aangemeld, houdt de coördinator een introductiebijeenkomst en persoonlijke gesprekken. Als het persoonlijk gesprek positief verloopt, kan de vrijwilliger beginnen. De geselecteerde vrijwilligers kunnen een training aangeboden krijgen waar zij leren hoe ze kunnen ondersteunen zonder zorg- of regeltaken over te nemen.

Matching

Na de werving en selectie koppelt de coördinator geselecteerde vrijwilligers en mantelzorgers aan elkaar. In een kennismakingsgesprek worden de vrijwilliger en mantelzorger door de coördinator aan elkaar voorgesteld en wordt gekeken of het klikt. Na een succesvol kennismakingsgesprek worden er praktische afspraken gemaakt en vastgelegd.

Metgezellencontact

Dan volgt de daadwerkelijke inzet van de metgezel. Het metgezellencontact vindt gemiddeld

eens per week een dagdeel plaats, over een periode van drie tot zes maanden. Dit geeft de vrijwilliger voldoende gelegenheid om de mantelzorger te leren kennen en ondersteuning te geven. De locatie van het metgezellencontact bepalen de metgezel en de mantelzorger in onderling overleg en kan per keer verschillen. De metgezel en mantelzorger bepalen samen wat zij gaan doen. De behoefte van de mantelzorger staat daarbij centraal. Dit kan gaan om emotionele ondersteuning, bijvoorbeeld in de vorm van gesprekken, of wandelen. Er kan ook praktisch worden ondersteund, bijvoorbeeld door het samen maken van een overzicht van taken van de mantelzorger. Het doel is de mantelzorger op weg te helpen zodat hij of zij na de ondersteuning zelfstandig weer goed verder kan. Belangrijk is dat de metgezel geen taken uit handen neemt, maar enkel de mantelzorger ondersteunt. Verder kan de metgezel in de relatie met de mantelzorger zijn of haar persoonlijke grenzen aangeven.

In deze fase blijft de rol van de coördinator beperkt tot het voeren van tussentijdse evaluatiegesprekken om na te gaan of de metgezellenondersteuning de mantelzorger goed verder helpt. De vorm en invulling van de evaluatiegesprekken is nader te bepalen door de coördinator, in overleg met de mantelzorger en de metgezel.

Evaluatie en vervolg

Na de afgesproken periode rondt de coördinator het metgezellencontact af met een gesprek met de metgezel en mantelzorger. Met hen wordt besproken wat de wensen voor het vervolg zijn. Als de mantelzorger nog behoefte heeft aan ondersteuning door de vrijwilliger, kan ervoor worden gekozen om het contact voort te zetten of om de mantelzorger door te verwijzen naar andere vormen van ondersteuning. Anders wordt het contact beëindigd.

Bij beëindigd contact tussen een mantelzorg en een metgezel kan de coördinator de vragenlijst van het SCP over de zwaarte van de zorg (Timmermans e.a., 2005) nogmaals bij de mantelzorger afnemen. Het effect van de ondersteuning wordt dan gemeten.

De metgezel kan na een beëindigd contact bij de coördinator aangeven wat zijn of haar wensen voor het vervolg zijn. Desgewenst kan de coördinator de metgezel koppelen aan een andere mantelzorger. Als de metgezel besluit te stoppen, wordt er afgerond door middel van een afrondingsgesprek en wordt er eventueel een aandenken of getuigschrift overhandigd.

1.6 Materiaal

De volgende materialen zijn beschikbaar:

Naast de mantelzorger. Een metgezel voor mantelzorgers, geschreven door J. Elferink & R. Scherpenzeel, uitgegeven in 2009 door MOVISIE in Utrecht. Deze is te vinden op de website www.movisie.nl. Dit is het handboek waarin de stappen van de methode beschreven staan en waarin wordt uitgelegd waar op gelet moet worden.

Toolkit Maatje voor Mantelzorgers, geschreven door J. Elferink, I. de Bruijn en I. Zwart, uitgegeven in 2009 door MOVISIE. Deze is te vinden op de website www.movisie.nl. De toolkit geeft extra handvatten aan organisaties die de methode willen uitvoeren. Praktische zaken rondom de methode *Naast de mantelzorg* worden in de toolkit gefaciliteerd door middel van voorbeeldformulieren en tips bij elke stap in de methode.

Beter bereiken van mantelzorgers, geschreven door N. van Domseler, A. Tanja en M. Vermaas, uitgegeven in 2010 door Expertisecentrum Mantelzorg. Dit is een publicatie met praktijkvoorbeelden over het bereiken van mantelzorgers. Deze praktijkervaringen bieden inspiratie om mantelzorgers te bereiken zodat hen ondersteuning kan worden geboden.

Basiscursus Metgezel, geschreven door Marian Hartelo, uitgegeven in 2007 door het Servicecentrum Mantelzorg, Steunpunt Midden Gelderland. De cursus is op te vragen bij het Meldpunt Vrijwillige Thuishulp en Steunpunt Mantelzorg Arnhem via info@mvtarnhem.nl. De cursus is eveneens te volgen bij Marian Hartelo, thans werkzaam bij 'Marieke Soetebier, Authentieke Communicatie en Levende Geschiedenis'. Ze is te bereiken via marian@mariekesoetebier.nl. Zie ook de website: www.mariekesoetebier.nl. In de cursus leren vrijwilligers ondersteuning te geven zonder zelf zorg- of regeltaken over te nemen.

1.7 Uitvoerende organisaties

De methode is bedoeld voor brede welzijnsorganisaties die werken met vrijwilligers en voor Steunpunten Mantelzorg.

Er zijn op dit moment drie brede welzijnsorganisaties gericht op zelfredzaamheid en participatie bekend die met de methode werken.

Na inwerkingtreding van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in 2007 zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor de maatschappelijke ondersteuning van hun burgers. Ondersteuning van overbelaste mantelzorgers door middel van de methode *Naast de mantelzorg* past daar goed bij.

1.8 Benodigde competenties van de uitvoerder

De methode wordt uitgevoerd door enerzijds de coördinator en anderzijds de vrijwilliger.

Coördinator

De methode vermeldt geen specifieke eisen ten aanzien van de competenties van de coördinatoren. De coördinatoren begeleiden de vrijwilliger en mantelzorgers tijdens de uitvoering

van de methode. Daarbij horen vaardigheden om vrijwilliger en mantelzorgers te matchen en tussentijdse evaluatiegesprekken tussen de vrijwilliger en mantelzorgers te voeren. Ook vaardigheden om een eindgesprek tussen vrijwilliger en mantelzorgers te voeren horen bij de begeleidingsvaardigheden van coördinatoren.

Training

Ondersteunend bij het in de praktijk brengen van de methode voor coördinatoren van organisaties die vrijwilligers (willen) inzetten ter ondersteuning van mantelzorgers is de training *Maatjes voor mantelzorgers* van MOVISIE. De training is aan te vragen via de website www.movisie.nl.

Vrijwilliger

De vrijwilliger moet over de volgende persoonlijke kwaliteiten beschikken.

- Warm en hartelijk
- Communicatief vaardig
- Niet oordelend
- Aanspreekbaar en corrigeerbaar
- Kan namens de organisatie werken
- Integer
- Oplossingsgericht en stimulerend.

Training

Vrijwilligers kunnen de *Basiscursus Metgezel* volgen. In deze cursus leren vrijwilligers hoe zij ondersteuning kunnen geven zonder zelf zorg- of regeltaken over te nemen. De cursus is geschreven door Marian Hartelo en uitgegeven in 2007 door het Servicecentrum Mantelzorg, Steunpunt Midden Gelderland. De cursus is op te vragen bij het Meldpunt Vrijwillige Thuishulp en Steunpunt Mantelzorg Arnhem via info@mvtarnhem.nl. De cursus is eveneens te volgen bij Marian Hartelo, thans werkzaam bij 'Marieke Soetebier, Authentieke Communicatie en Levende Geschiedenis'. Ze is te bereiken via marian@mariekesoetebier.nl. Zie ook de website: www.mariekesoetebier.nl.

1.9 Overige randvoorwaarden

De methode kent geen randvoorwaarden.

Kwaliteitsbewaking

Om de kwaliteit van de coördinatoren te waarborgen kunnen coördinatoren de training *Maatjes voor mantelzorgers* van MOVISIE volgen. Om de kwaliteit van de vrijwilligers te waarborgen kunnen vrijwilligers de *Basiscursus Metgezel* volgen. Zie voor meer informatie 1.8.

Door het voeren van evaluatiegesprekken met vrijwilliger en mantelzorgers bewaakt de coördinator de kwaliteit van het contact.

Kosten van de interventie

De kosten van de interventie zijn niet bekend bij de ontwikkelaar van de methode. De coördinator bij één van de uitvoerende organisaties schat dat ze per week 12 uur met de toepassing van de methode bezig is.

1.10 Overeenkomsten en verschillen met andere interventies

De methode *Naast de mantelzorger* vertoont overeenkomsten met drie andere interventies. Twee van deze interventies, *Mantelzorgondersteuning in kaart* en *Samen drempels over*, zijn beschreven in de reeks handreikingen *De mantel verlicht* van MOVISIE. De methode *Naast de mantelzorger* is eveneens onderdeel van deze reeks van vijf handreikingen voor coördinatoren en managers van organisaties in de vrijwillige zorg. De derde interventie is *Mantelmaatjes*.

Mantelzorgondersteuning in kaart

Deze methode is erop gericht om het samenwerken en afstemmen van ondersteunende organisaties voor mantelzorgers te faciliteren. Omdat het doel van de methode niet direct met het ondersteunen van mantelzorgers te maken heeft, maar indirect via het bewerkstelligen van betere samenwerking tussen organisaties, heeft de methode *Mantelzorgondersteuning in kaart* niet voldoende overeenkomst met *Naast de mantelzorger* om beschikbaar effectonderzoek als indirect bewijs mee te nemen.

Samen drempels over

Deze methode is bedoeld ter ondersteuning van niet-westerse mantelzorgers. *Samen drempels over* is bedoeld voor organisaties die participatie van vrouwelijke allochtone mantelzorgers willen bevorderen via een maatjesproject. De aanpak van *Samen drempels over* en *Naast de mantelzorger* komt overeen. Beide methodes geven aan wat een organisatie kan doen om mantelzorgers te ondersteunen door middel van het inzetten van metgezellen. Ook hebben beide methodes hetzelfde doel, namelijk het geven van ondersteuning aan mantelzorgers. *Samen drempels over* heeft echter een specifieke doelgroep, namelijk vrouwelijke niet-westerse mantelzorgers, terwijl *Naast de mantelzorger* zich meer richt op (dreigend) overbelaste mantelzorgers ongeacht hun afkomst.

Omdat de aanpak en het doel van beide methodes hetzelfde is en de doelgroep slechts gespecificeerd is in *Samen drempels over*, kunnen de methodes als vergelijkbaar worden beschouwd. De methode *Samen drempels over* komt dus voldoende overeen met de methode *Naast de mantelzorger* om beschikbaar effectonderzoek als indirect bewijs mee te nemen.

Mantelmaatjes

Het project *Mantelmaatjes* van VluchtelingenWerk Rijswijk en Stichting Rondom Mantelzorg heeft als doel migranten en mantelzorgers elkaar te laten ondersteunen op vlakken waar zij het moeilijk hebben. De mantelzorger helpt de migrant met de Nederlandse taal en cultuur, de migrant helpt de mantelzorger bij diens mantelzorgtaken. Het doel van de hulp van de migrant

aan de mantelzorg is bijdragen aan “de vergroting van de draagkracht van de mantelzorgers (en de hulpafhankelijken)” (VluchtelingenWerk Rijswijk en Stichting Rndom Mantelzorg, 2011: 5).

Bij *Mantelmaatjes* is de aanpak erop gericht dat de migrant zorgtaken van de mantelzorg overneemt in plaats van erbij ondersteunt zoals bij *Naast de mantelzorg*. Het doel van *Mantelmaatjes* vertoont raakvlakken met het doel van *Naast de mantelzorg*, de aanpak is echter anders: *Mantelmaatjes* laat vrijwilligers taken van mantelzorgers overnemen, terwijl juist het ondersteunen van mantelzorgers de kern van *Naast de mantelzorg* vormt, Daarom heeft de methode *Mantelmaatjes* niet voldoende overeenkomst met *Naast de mantelzorg* om beschikbaar effectonderzoek als indirect bewijs mee te nemen.

1.11 Contactgegevens ontwikkelaar

MOVISIE
Catharijnesingel 47
3511 GC Utrecht
algemeen@movisie.nl
030 789 20 00
www.movisie.nl

Contactpersoon

Jolanda Elferink
030 7892 063
j.elferink@movisie.nl

2. Onderbouwing

2.1 De ontwikkelgeschiedenis van de methode

De methode *Naast de mantelzorger* is gebaseerd op de ervaringen die zijn opgedaan met het project *Mantelzorg Metgezel*. *Mantelzorg Metgezel* is uitgevoerd in 2007 door het Servicecentrum Mantelzorg, Steunpunt Midden Gelderland. Marian Hartelo, inmiddels werkzaam bij 'Marieke Soetebier, Authentieke Communicatie en Levende Geschiedenis', heeft het project geleid en een basiscursus geschreven (zie 1.6).

Mantelzorg Metgezel is ontstaan uit een in de praktijk gesignaleerde behoefte van mantelzorgers. Mantelzorgers gaven namelijk na een cursus over de balans tussen draagkracht en draaglast aan dat het lastig was om goede voornemens toe te passen en / of vast te houden (Hartelo, 2008). *Naast de mantelzorger* borduurt voort op de oplossing die *Mantelzorg Metgezel* daarvoor bedacht had, namelijk het inzetten van metgezellen voor deze mantelzorgers en is ontwikkeld vanuit de praktijkervaringen.

Doorontwikkeling

Begin 2011 is op initiatief van MOVISIE de stand van zaken bij organisaties die werken met de methode in kaart gebracht. Daarbij werd de uitwisseling van ervaringen van coördinatoren gefaciliteerd. De informatie die daarbij vrijkwam, heeft MOVISIE in 2012 gebruikt om coördinatoren van projecten rond vrijwilligers en mantelzorg – zoals ook metgezellen voor mantelzorgers – te coachen.

2.2 Onderbouwing van de probleemanalyse, doel, doelgroep en aanpak

De ontwikkelaar verwijst voor de onderbouwing van haar probleemanalyse en de verantwoording van de gekozen doelen, doelgroep en aanpak in een subsidieaanvraag naar uitgebreidere visies en wetenschappelijke onderzoeken (Elferink & Scherpenzeel, 2010). In het handboek wordt daarvan geen melding gemaakt. Voor deze paragraaf zal dan ook gebruik worden gemaakt van informatie verkregen uit de subsidieaanvraag van Elferink & Scherpenzeel (2010). Daaruit blijkt dat de methode onderbouwd is door middel van de concepten *community-benadering* en sociale bijstand voor respectievelijk het organisatorische deel en het inhoudelijk uitvoerende deel van de methode.

Community-benadering

Een belangrijk concept in de methode op organisatorisch gebied is de *community-benadering*. De kern van de *community-benadering* is dat mensen binnen een gemeenschap medeverantwoordelijk worden gemaakt in het "bepalen en behalen van de doelen" (Alting e.a., 2003: 9). Daardoor komt er draagvlak en is de kans groter dat resultaten worden behaald, ook

op langere termijn. Ook is belangrijk dat er op deze wijze wordt ingespeeld op de specifieke omstandigheden in een community (NIGZ, 2003). De volgende begrippen worden gerelateerd aan de community-benadering: participatie, *empowerment*, intersectorale samenwerking, sociale netwerkbenadering, omgevingsstrategie, *bottom-up* strategie, aansluiten bij de lokale situatie, politieke betrokkenheid en epidemiologische gegevens (Alting e.a., 2003). In de praktijk worden principes en ideeën door elkaar gebruikt en lijkt community-benadering een benaming te zijn die “te pas en te onpas wordt gebruikt” (Alting e.a., 2003: 10).

Uit de interne subsidieaanvraag blijkt dat de methodeontwikkelaar de community-benadering bij *Naast de mantelzorger* ziet als het intersectoraal samenwerken van diverse partijen in een ondersteuningstraject. Op die manier kunnen partijen gebruik maken van elkaars kennis en netwerken (Elferink & Scherpenzeel, 2010) en integraal kwesties aanpakken in plaats van op deelaspecten te focussen. Dat zorgt ervoor dat niet alleen het gedrag van burgers, maar ook de omgeving waarin ze leven wordt beïnvloed (RIVM, 2011). De community-benadering komt vooral naar voren in de aanpak in de beginfase van de methode. Zo worden organisaties voor zorg en welzijn, inclusief gemeenten, ingeschakeld door de organisatie die de methode uitvoert. Dat is niet alleen om mantelzorgers te werven, maar ook om bij organisaties bewustwording te creëren over of en hoe zij mantelzorgers bereiken. Op die manier worden mantelzorgers beter geworven, problemen worden gesignaleerd en kan er adequaat worden doorverwezen (Elferink & Scherpenzeel, 2010).

Sociale bijstand

Belangrijk voor de onderbouwing van de inhoudelijke uitvoering van de methode is het concept sociale bijstand. Dit houdt in dat er steun wordt geboden in de vorm van sociale interactie (Elferink & Scherpenzeel, 2010). Dat kan empowerend werken. Greaves en Farbus (2006) onderscheiden actieve en passieve sociale bijstand. Door passieve bijstand wordt de ontvanger van de bijstand niet door de interventie op zich gemotiveerd om zelf iets te ondernemen. Een voorbeeld daarvan is thuisbezoek; de ontvanger hoeft bij deze interventie niet in actie te komen. Bij actieve bijstand is er sprake van een grotere rol voor de ontvanger; deze moet door de interventie zelf aan de slag. Een voorbeeld van actieve bijstand is de lotgenotenbijeenkomst. De ontvanger moet in dit geval de deur uit en bouwt tijdens de bijeenkomsten vaak een sociaal netwerk op. Greaves en Farbus (2006) laten zien dat actieve bijstand een positievere impact heeft op gezondheid en kwaliteit van leven dan passieve bijstand. Daarbij noemen ze enkele elementen die bij succesvolle actieve interventies horen: het matchen van mensen met de juiste diensten, groepssteun, empowerment en een sociaal netwerk opbouwen.

In de methode *Naast de mantelzorger* komt het concept sociale bijstand, in het bijzonder in de vorm van actieve bijstand, terug in de uitvoeringsfase. Door een metgezel te laten helpen met het in de praktijk brengen van adviezen van mantelzorgconsulenten, wordt de mantelzorger gemotiveerd om zelf iets te ondernemen en zich daardoor dusdanig gesterkt te voelen dat hij of zij in de toekomst zelfstandig goed verder kan. *Naast de mantelzorger* springt op deze manier in op het idee dat huidige vormen van ondersteuning moeilijk te implementeren zijn in het leven van een mantelzorger: “Ze merken, eenmaal thuis, dat het moeilijk is adviezen op te volgen” (Elferink & Scherpenzeel, 2009: 7). Het is de bedoeling dat vooral empowerend wordt gewerkt, dat wil zeggen dat de vrijwilliger enkel in taken ondersteunt en ze niet overneemt. Het samen

ondernemen van activiteiten versterkt volgens het principe van sociale bijstand de gezondheid en de kwaliteit van leven van mantelzorgers.

3. Onderzoek naar praktijkervaringen

De beschrijving van praktijkervaringen is gebaseerd op een interne evaluatie van een brede welzijnsorganisatie:

- DIVA Delft (2010). *Evaluatie Project respijtzorg en Maatjes voor Mantelzorgers*. Delft: DIVA Delft. Ongepubliceerd.

De interne evaluatie bestaat uit een beschrijving van het DIVA Delft project *Maatjes voor Mantelzorgers*, waarvoor DIVA Delft de methode *Naast de mantelzorger* gebruikt. De evaluatie bestaat uit een verslag van de projectleider over het doel van het project, hoe het tot nu toe verloopt en wat eventuele acties kunnen zijn om het beter te laten lopen. Er is geen systematisch onderzoek voor gedaan. Dit evaluatieonderzoek gaat vooral over de opstartfase (werving en selectie van mantelzorgers en vrijwilligers). Ten tijde van dit evaluatierapport waren er nog te weinig *matches* gemaakt om uitspraken te doen over de daarop volgende fase.

3.1 Praktijkervaringen van de uitvoerder

Werving van mantelzorgers

De doelgroep, mantelzorgers, bleek in dit project lastig te bereiken. Het onderwerp mantelzorg is soms niet bekend genoeg om voldoende animo te creëren onder mantelzorgers. Ook lijkt er in dit project weinig vraag naar ondersteuning te zijn vanuit mantelzorgers. Dat kan komen door onbekendheid met het aanbod, maar ook door de terughoudendheid van mantelzorgers om hulp te vragen, aldus de projectleider: *“Het lijkt erop dat die stap [om een metgezel aan te vragen] net iets te groot is voor de mantelzorger. Misschien omdat het maken van afspraken met een metgezel ook weer tijd en energie kost. Een telefoontje heeft een lagere drempel. Het is een overweging waard om deze vorm van ondersteuning uit te breiden.”* (DIVA Delft, 2010).

Mantelzorgers moeten weten van de mogelijkheid om een metgezel aan te vragen. Uit zichzelf bedenken mantelzorgers niet zo gauw dat ondersteuning prettig kan zijn:

“Om een vreemde in huis te halen is lastig, maar om een beroep te doen op je bekenden is minstens zo lastig. Een beetje aanmoediging kan hier al veel doen. Een mevrouw was werkelijk verbaasd toen ik opperde al haar problemen eens met haar kinderen te bespreken en zo de verantwoordelijkheid met hen te delen.” (DIVA Delft, 2010). Het is dus van belang aan mantelzorgers te laten weten dat het goed en normaal is om ondersteuning te krijgen. Daarvoor moeten mantelzorgers weten dat er ondersteuning mogelijk is. Als mantelzorgers eenmaal de stap hebben gezet om ondersteuning te vragen, mag het niet te ingewikkeld zijn om het aan te vragen. De doelgroep van de methode, (dreigend) overbelaste mantelzorgers, is vaak al over een enorme drempel gestapt om überhaupt ondersteuning aan te vragen. Een tweede grote drempel kan teveel zijn.

Werving van vrijwilligers

Hoewel ook bij vrijwilligers soms onbekendheid is met het onderwerp mantelzorg, loopt de werving van deze groep soepeler. Er is zelfs vaak een overschot aan vrijwilligers. Het gebrek aan mantelzorgers kan dan zijn weerslag hebben op al geworven vrijwilligers: *“De vraag naar deze vrijwillige inzet is nog onvoorspelbaar. Dit vergt daardoor ook flexibiliteit en geduld van de vrijwilligers.”* (DIVA Delft, 2010).

Het aantrekken van vrijwilligers verloopt doorgaans vrij soepel doordat organisaties de kennis om vrijwilligers te werven al in huis hebben. Dat komt waarschijnlijk doordat organisaties die met de methode *Naast de mantelzorger* werken, ook werken met andere projecten waarvoor ze vrijwilligers inzetten. Ook blijkt dat vrijwilligers zich graag bezighouden met één-op-één ondersteuning en zich daardoor gemakkelijk aanmelden.

3.2 Praktijkervaringen van de cliënt/burger

De ontwikkelaar voert geen onderzoek aan naar de praktijkervaringen van de cliënt/burger met de methode. Dergelijk onderzoek is evenmin gevonden bij de door MOVISIE uitgevoerde literatuursearch (zie 6.1).

3.3 Praktijkvoorbeeld

In gevonden publicaties over de methode staan geen casestudies beschreven die illustreren hoe de methode in een specifiek geval is toegepast in de praktijk.

4. Effectonderzoek

4.1 Directe aanwijzingen voor de effectiviteit

De ontwikkelaar voert geen onderzoek aan naar de effectiviteit van de methode. Dergelijk onderzoek is evenmin gevonden bij de door MOVISIE uitgevoerde literatuursearch (zie 6.1). Een aanvraag bij ZonMw voor een effectstudie naar de methode *Naast de mantelzorger* werd niet gehonoreerd.

4.2 Indirecte aanwijzingen voor de effectiviteit

De ontwikkelaar voert geen onderzoek aan naar soortgelijke methoden, noch in Nederland, noch in het buitenland. Dergelijke onderzoeken zijn evenmin gevonden bij de door MOVISIE uitgevoerde literatuursearches (zie 6.1).

5. Conclusies

5.1 Samenvatting werkzame elementen

- De combinatie van praktische en emotionele ondersteuning, zodat de mantelzorgers daarna weer zelfstandig en gesterkt verder kan (1).
- Maatwerk: via vragenlijsten over de zwaarte van de zorg wordt de mate van overbelasting en ondersteuning bepaald (1).
- Actieve bijstand: de vrijwilliger neemt geen taken over, maar ondersteunt de mantelzorgers in het zelf iets ondernemen waardoor het vertrouwen in eigen kunnen versterkt wordt (1, 2).
- Intersectoraal: organisaties voor zorg, welzijn en de gemeente worden ingeschakeld om mantelzorgers en vrijwilligers te werven en om bij die organisaties bewustwording te creëren over de positie van de mantelzorgers waar ze mee te maken hebben (1, 2).
- Matching: vrijwilligers en mantelzorgers worden gematcht door middel van een persoonlijk gesprek tussen vrijwilliger, mantelzorgers en coördinator, onder leiding van een coördinator. De kans dat het klikt wordt hierdoor groter (1).
- De metgezel wordt één-op-één op regelmatige basis ingezet bij de mantelzorgers. Hierdoor ontstaat een vertrouwensband en kan in korte tijd veel ondersteuning worden geboden (1).
- Relatief kortdurend metgezellencontact: de mantelzorgers komt snel weer in een situatie waarin hij of zij kan vertrouwen op de eigen kracht (1).
- Tussentijdse besprekingen tussen mantelzorgers, vrijwilliger en coördinator waardoor de kwaliteit van het contact bewaakt wordt (1).

Verklaring classificatie veronderstelde werkzame elementen:

1 = Veronderstelling ontwikkelaar

2 = Wetenschappelijke of theoretische onderbouwing

3 = Praktijkervaringen

4 = Wetenschappelijk effectonderzoek.

Zie voor een toelichting de desbetreffende onderdelen van het werkblad.

5.2 Samenvatting effectonderzoek

Er zijn geen wetenschappelijke onderzoeken bekend die directe of indirecte aanwijzingen leveren voor de effectiviteit van de methode.

6. Verantwoording

6.1 Zoeken en selecteren van literatuur

Er is gezocht naar literatuur over de methode op basis van de volgende zoekvraag: *“Wat is bekend over de praktijkervaringen met en de effectiviteit van het inzetten van maatjes/metgezellen voor mantelzorgers ten behoeve van het mentaal ondersteunen bij overbelasting?”*

De gebruikte zoektermen zijn “naast de mantelzorger”, “mantelzorg metgezel”, “ondersteuning overbelaste mantelzorgers” en “maatjes” in combinatie met “mantelzorgondersteuning”, “maatje/buddy”, “mentaal/psychisch”, “overbelasting” en “overbelasting mantelzorgers”.

Zoekstrategieën

Er is op vier verschillende manieren informatie gezocht.

1. Er is informatie opgevraagd bij MOVISIE, de ontwikkelaar van de methode.
2. Via internet is gegoogled met de termen “Maatjes voor mantelzorgers” en “Naast de mantelzorger”.
3. Door MOVISIE kennisstromen is een literatuursearch uitgevoerd. Daarbij is gezocht in de volgende databanken: MOVISIE, PiCarta, Narcis, HBO Kennisbank, Google en Google Books.
4. Tot slot zijn veelbelovende referenties bij gevonden informatiemateriaal gecheckt.

Selecteren van literatuur

De literatuur is geselecteerd op basis van relevantie tot de methode *Naast de mantelzorger*. Er is op gelet dat het niet over andere methoden voor mantelzorgers ging. Daarnaast zijn artikelen geselecteerd rondom de theoretische onderbouwing van *Naast de mantelzorger*. Zie 6.2 voor geselecteerde literatuur.

6.2 Literatuur

Alting, D.E.M., Brouwers, J.G.M. & Keijsers, J.F.E.M. (2003). *Het evalueren van community interventies*. Woerden: NIGZ.

DIVA Delft (2010). *Evaluatie Project respijtzorg en Maatjes voor Mantelzorgers*. Delft: DIVA Delft. Ongepubliceerd.

Elferink, J., De Bruijn, I. & Zwart, I. (2009). *Toolkit Maatje voor Mantelzorgers*. Utrecht: MOVISIE.

Elferink, J. & Scherpenzeel, R. (2009). *Naast de mantelzorger. Een metgezel voor mantelzorgers*. Utrecht: MOVISIE.

Elferink, J. & Scherpenzeel, R. (2010). *Subsidieaanvraag ZonMw*, Utrecht: MOVISIE. Ongepubliceerd.

Greaves, C.J. & Farbus, L. (2006). Effects of creative and social activity on the health and well-being of socially isolated older people: outcomes from a multi-method observational study. *The Journal of The Royal Society for the Promotion of Health*, Vol. 126, No. 3: 134-142.

Hartelo, M. (2007). *Basiscursus Metgezel*. Servicecentrum Mantelzorg, Steunpunt Midden Gelderland.

RIVM (2011). *Communitybenadering*. Geraadpleegd op 20 december 2011 op <http://www.loketgezondleven.nl/settings/gezonde-wijk/kennis-over-gezonde-wijk/organiseren/communitybenadering/>.

Timmermans, J., De Boer, A. & Iedema, J. (2005) *De mantelval*. Den Haag: SCP.

Van Dompsele, N., Tanja, A. & Vermaas, M. (2010) *Beter bereiken mantelzorgers*. Utrecht: Expertisecentrum Mantelzorg.

VluchtelingenWerk Rijswijk en Stichting Rndom Mantelzorg (2011). *Project Mantelmaatjes. Halfjaar rapportage september 2010 – februari 2011*. Zoetermeer: VluchtelingenWerk Rijswijk en Stichting Rndom Mantelzorg

Bijlage 1 – Toelichting effectonderzoek

Voor het vaststellen van de effectiviteit van methoden (onderdeel 4 van het werkblad) wordt het onderzoek hiernaar systematisch in kaart gebracht (bijlagen 2 en 3).

Directe en indirecte aanwijzingen voor effectiviteit

Er zijn twee typen aanwijzingen voor de effectiviteit van een methode:

- **Directe aanwijzingen.** Resultaten uit onderzoek die betrekking hebben op precies die methode die in het onderhavige document is beschreven.
- **Indirecte aanwijzingen.** Resultaten uit onderzoek naar andere methoden met hetzelfde doel en dezelfde doelgroep en aanpak. Deze worden hier verder aangeduid als 'soortgelijke methoden'.

Het gaat hier om:

- resultaten uit onderzoek naar buitenlandse versies van de methode (zoals *Motivational interviewing*, de Amerikaanse variant van de Nederlandse Motiverende gespreksvoering of de Amerikaanse ABCD-methode als voorloper van de Nederlandse ABCD-methode)
- resultaten uit onderzoek naar de effectiviteit van Nederlandse methoden die tot hetzelfde type of dezelfde 'familie' behoren (zoals de Nederlandse activeringsmethoden die alle gebaseerd zijn op *Supported employment* of de methode *Samenwerking tegen agressie*, een op Turkse en Marokkaanse plegers van huiselijk geweld gerichte versie van de methode *Niet meer door het lint*).

Soms zijn er onvoldoende directe aanwijzingen of kunnen relevante indirecte aanwijzingen de directe aanwijzingen ondersteunen. Bij de selectie van soortgelijke methoden is maatgevend in hoeverre de methode in de kern overeenkomt met de beschreven methode. Wanneer dit niet duidelijk is of wanneer de methode te zeer verschilt, is er geen sprake van een soortgelijke methode en dus ook niet van indirect bewijs voor effect.

Wanneer een methode veelvuldig is onderzocht, is het aantal primaire onderzoeken soms te groot om binnen het kader van *Effectieve sociale interventies* te analyseren. Veelal zijn de primaire onderzoeken dan al geanalyseerd in *reviews* en metastudies. In dat geval gebruiken we de informatie uit deze overzichtsstudies. We volstaan dan met een globale analyse van de effectiviteit zoals gebleken uit de overzichtsstudies. Dit vullen we eventueel aan met een meer uitgebreide analyse van de (recente) primaire studies die (nog) niet in de overzichtsstudies zijn opgenomen.

Kenmerken effectonderzoek

Bij onderdeel 4 van het werkblad gaan we ervan uit dat er sprake is van een effectonderzoek wanneer er ten minste een meting heeft plaats gevonden die een cijfermatige indicatie geeft van het effect van een methode. Onderzoek naar de door professionals, burgers en/of cliënten ervaren effectiviteit van een methode nemen we mee in onderdeel 3 van het werkblad.

Het methodologische gewicht van het effectonderzoek en de resultaten daarvan wordt onder meer bepaald door de aanwezigheid van een voor- en nameting, een controlegroep, de willekeurige samenstelling daarvan, de modelgetrouwheid van de methode en de uitvoering van een follow-upmeting. Het methodologische gewicht varieert van 'licht' effectonderzoek (monitoring- of veranderingsonderzoek) tot 'zwaar' effectonderzoek (Randomized Controlled Trial ofwel RCT-onderzoek) en diverse vormen daar tussenin. Hoe 'zwaarder' het effectonderzoek, hoe 'harder' de uitspraken over de effectiviteit zijn. Dit wil niet zeggen dat er altijd gekozen moet worden voor zo zwaar mogelijk effectonderzoek. Welk type effectonderzoek het meest passend is, hangt af van de kenmerken en het ontwikkelingsstadium van de methode en de beschikbare financiële middelen.

Monitoring wordt alleen meegenomen als 'effectonderzoek' wanneer het een cijfermatige indicatie geeft van de behaalde resultaten met betrekking tot de doelen van de methoden. Bijvoorbeeld: bij buurtbemiddeling gaat het bij het monitoren om het aantal geslaagde bemiddelingen afgezet tegen het totaal aantal bemiddelingen dat heeft plaatsgevonden. Het gaat hier niet om tevredenheidsonderzoek, dit hoort bij deel 3.

Bijlage 3 geeft een stapsgewijze uiteenzetting van de kenmerken per onderzoek en geeft een typering van de onderzoeksopzet. Het gaat daarbij om het objectief beschrijven van de kenmerken (onderdelen B t/m D).

Gemeten effecten

In een tabel (bijlage 3, onderdeel E) worden de onderzoeksresultaten cijfermatig gepresenteerd. De onderzoeksresultaten kunnen aanwijzingen geven voor positieve, geen of negatieve effecten.

Uitkomstmaten

Effectonderzoeken beantwoorden een beperkt aantal vragen. De gestelde vragen worden aangeduid als 'uitkomstmaten'. Alleen op deze uitkomstmaten wordt een effect gemeten. Er kan alleen iets over effect gezegd worden voor zover het betrekking heeft op één van de onderzochte uitkomstmaten. In bijlage 3 wordt het effect dan ook per uitkomstmaat aangegeven.

Effectgrootte

De mate waarin een resultaat als positief is aan te merken, is mede afhankelijk van de effectgrootte. Tot voor kort werd het effect van een methode vooral uitgedrukt in een statistisch significant verschil tussen voor- en nameting, of tussen voor- en nameting en *follow-up*, of tussen de nameting van de experimentele groep en de controlegroep. Een probleem bij deze aanpak is dat grote verschijscores in kleine groepen vaak niet significant zijn. Bij grote groepen kunnen heel kleine verschillen weliswaar als zeer significant uit de bus komen, maar praktisch gezien van weinig waarde zijn.

De laatste jaren wordt er vaak voor gekozen om naast de statistische significantie ook de zogeheten effectgrootte d ('effectsize', ook wel aangeduid met ES) te rapporteren. Dit is een index die aangeeft hoe groot het waargenomen verschil is tussen voor- en nameting of tussen de experimentele (interventie-) en controlegroep. In sommige onderzoeksrapporten worden andere effectmaten gebruikt. In deze methodebeschrijving worden de effectmaten overgenomen uit de oorspronkelijke onderzoeksrapporten.

Bijlage 2 – Overzicht onderzoeken en de hoofdkenmerken

Onderzoeken naar praktijkervaringen (deel 3)

Methodie	Onderzoek 1
Titel rapport	Evaluatie Project respijtzorg en Maatjes voor Mantelzorgers augustus 2010
Auteur	DIVA Delft
Jaar	2010
Onderzoeks- vraag	Hoe verloopt het project Maatjes voor Mantelzorgers tot nu toe?
In het onderzoek betrokken doelgroep	Geen respondenten
Aantal geïncludeerde subjecten (n)	Onbekend

